

# Hilal-i Ahdar Cemiyetinin Men'i Müskirat Mücadelesi ve Bu Mücadelenin Hilal-i Ahdar Dergisindeki Yansımaları

## Green Crescent's Struggle for Alcohol Ban and its Reflections on the Journal of Green Crescent

<sup>ID</sup> Elif GÜLTEKİN<sup>a</sup>, <sup>ID</sup> Ahmet Zeki İZGÖER<sup>b</sup>

<sup>a</sup>Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik ABD, İstanbul, TÜRKİYE

<sup>b</sup>Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmetler Bölümü, İstanbul, TÜRKİYE

**ÖZET** Milli Mücadele Dönemi'nde Trabzon Milletvekili Ali Şükrü Bey'in teklifi ile alkollü içkileri yasaklayan kanun tasarısı I. Meclisin gündemine gelmiştir. 14 Eylül 1920 tarihinde onaylanan ve Men'i Müskirat Kanunu olarak bilinen bu yasanın amacı, savaş döneminin olumsuz koşulları nedeniyle artan alkollü içki tüketiminin yol açtığı sosyal sorunların azaltılmasıydı. Ancak bu kanun, Cumhuriyetin ilan edilmesinden kısa bir süre sonra devletin mali kaynak ihtiyacı nedeniyle yeniden düzenlendi ve 9 Nisan 1924 tarihinde çıkarılan Men'i Müskirat Kanunu'nun Tadiline Dair Kanun ile içki yasağı kaldırılarak içki kullanımının yüksek vergiler ile sınırlandırılmasına yönelik yeni bir adım atıldı. 22 Mart 1926 tarihinde yürürlüğe giren yeni bir yasayla ise içki yasağı tamamen kaldırıldı. Alkollü içkiler ve her türlü bağımlılıkla mücadele amacıyla Dr. Mazhar Osman öncülüğünde kurulmuş olan Hilal-i Ahdar Cemiyeti, içki yasaklarının en büyük destekçilerinden biri olmuştur. Bu bağlamda, alkollü içki yasağının yumuşatılmasına yönelik ilk adımın 1924 yılında atılmasından kısa bir süre sonra, Hilal-i Ahdar Cemiyeti bu durumun yanlışlığına dikkat çekmek üzere harekete geçmiş ve içki ile mücadele amacıyla yürütülecek propaganda faaliyetleri için 1925 tarihinden itibaren Hilal-i Ahdar dergisini çıkarmaya başlamıştır. Bu çalışma ile Hilal-i Ahdar dergisinin sağladığı veriler ışığında Hilal-i Ahdar Cemiyetinin içki yasağının kaldırılmasına yönelik tepkisine ve içkinin kanunen yasaklanması için verdiği mücadeleye tarihsel bir bakış sağlanmıştır.

**ABSTRACT** During the War of Independence, the draft act banning alcoholic beverages came to the agenda of the First Parliament by the proposal of Deputy of Trabzon Ali Şükrü Bey for the first time. The purpose of this act, which approved on 14 September 1920 and known as the Prohibition Act of Alcoholic Beverages, was to get decrease social problems caused by adverse conditions of the war period. However, this Act was rearranged shortly after the proclamation of the Republic due to the state's need for financial resources. With the Act, which approved on 9 April 1924, a new step was taken towards limiting the use of alcoholic beverages with the high taxes by removing the prohibition of alcohol. With a new Act, which approved on 22 March 1926, the prohibition of alcohol was completely abolished. The Hilal-i Ahdar Society, founded under the leadership of Mazhar Osman to combat alcoholic beverages and all kinds of addiction, has been one of the biggest supporters of the prohibition of alcohol. In this context, shortly after the first step towards softening the prohibition of alcoholic beverages was taken in 1924, the Hilal-i Ahdar Society took action to draw attention to the wrongness of this situation and started to publish the Hilal-i Ahdar magazine as of 1925 for the propaganda activities to be carried out to struggle alcohol. With this study, in the light of the data provided by the journal Hilal-i Ahdar, a historical perspective was provided to the response of the Hilal-i Ahdar Society to the abolition of the prohibition of alcohol and its struggle for the legal prohibition of alcohol.

**Anahtar Kelimeler:** Yeşilay; Hilal-i Ahdar dergisi; içki yasağı

**Keywords:** Green crescent; the journal of Green Crescent; prohibition of alcoholic beverages

Alkol ve alkol kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan bazı toplumsal sorunlar, Osmanlı Dönemi'nden itibaren ülkemizde zaman zaman yasal tedbirler alınmasını zorunlu hâle getirmiştir. Kanuni Dönemi'nden itibaren alkollü içecekleri yasaklayan fermanlar çı-

karıldığı bilinmekle beraber, Osmanlı Devleti'nde alkol kullanımına düzenleme getiren en ünlü isim IV. Murad'dır. IV. Murad, 1633 yılında İstanbul'da yaşanan büyük yangına içki ve sigara kullanan sarhoş kişilerin sebep olduğunun tespiti üzerine alkol, tütün

**Correspondence:** Elif GÜLTEKİN

Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hamidiye Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Etik ABD, İstanbul, TÜRKİYE/TURKEY

**E-mail:** elifgultekin@yahoo.com



Peer review under responsibility of Türkiye Klinikleri Journal of Medical Ethics, Law and History.

**Received:** 16 Apr 2021

**Accepted:** 20 May 2021

**Available online:** 03 Jun 2021

2146-8982 / Copyright © 2021 by Türkiye Klinikleri. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

ve dönemin gözde içeceği olan kahvenin yasaklanmasına yönelik bir irade yayımlamıştır.<sup>1,2</sup>

Alkollü içkiler ile mücadele Osmanlı Modernleşme Dönemi'nde de sürmüştür. III. Selim, bir ferman çıkararak meyhaneleri kapattırılmış, şarap ve rakı benzeri tüm içkileri yasaklamıştır. Ancak dönemin siyasi karmaşa ortamında fermanın hükümleri yeterince tatbik edilemediğinden içki kullanımı sürmüştür. Bu sebeple Sultan Abdülmecid Dönemi'nde yeni bir düzenleme yapılmış, Müslüman mahallelerinde müskirat, yani alkollü içecek satışı yasaklanmıştır. Bu yasak da tam anlamıyla uygulanmadığından yeni meyhanelerin açılması devam etmiş, gizli ve kaçak şekilde yapılan müskirat satışları artmıştır.<sup>2</sup>

II. Abdülhamid'in tahta çıkmasıyla birlikte içkinin yasaklanması hususunda yeniden adım atılmıştır. II. Abdülhamid, 1889 yılında bir irade yayımlayarak Müslüman mahallelerinde meyhane açılmasını, gizli ve açık müskirat satışını yasaklamıştır. Ayrıca bu irade ile hâlen açık olan tüm meyhaneleri de kapatmıştır.<sup>3</sup> Ancak II. Meşrutiyet'e giden süreçte, azınlıklar ve gayrimüslim esnaf müskirat konusundaki taleplerini iyiden iyiye artırmışlardır. II. Abdülhamid, ülkedeki sıcak gelişmelerin etkisiyle bu taleplere kayıtsız kalamamış ve 1907 Ocak tarihinde müskirat işi yapan esnafın Müslüman mahalleleri haricinde her türlü müskirat satışına izin vermek durumunda kalmıştır. Daha önceki suistimallerin yaşanmaması için ise 25 Şubat 1907 tarihinde bir irade çıkararak, İslam mahalleleri ile camilerin yakınında açılmış müskirat depolarının kapatılması, meyhaneler dışında içki satışına izin verilmemesi hususunda kolluk kuvvetlerine uyarıda bulunmuştur.<sup>4</sup>

II. Meşrutiyet Dönemi'nde müskirat ile mücadelede yeni bir döneme girilmiştir. 1908 yılında kurulan Men'i Müskirat Cemiyeti ve 1910 yılında kurulan Karadeniz Ereğlisi Osmanlı İçki Düşmanları Cemiyeti mücadeleye öncülük etmişler ve propaganda faaliyetlerine başlamışlardır. Bu dönemde, basın-yayın faaliyetlerinin artmasına paralel olarak, ilgili cemiyetlerin gazetelerde müskiratın zararlarını anlatan yazıları çoğalmıştır. Bu cemiyetler fennen, dinen ve toplumsal zararları olan içkinin tehlikelerine dikkat çekmek amacıyla halka yönelik konferanslar düzenlemişlerdir. II. Meşrutiyet Dönemi'nde devlet

düzeyinde ise yasaklamalar yerine vergilendirme yoluyla düzenleme ağırlık kazanmıştır.<sup>4</sup>

Osmanlı Devleti'nin 1911 yılındaki Trablusgarp Savaşı'nın ardından girdiği savaşlar dönemi çetin günleri beraberinde getirdiğinden, ortaya çıkan zorluklar karşısında toplumda içki tüketimi artmıştır. I. Dünya Savaşı'nın ardından başlayan işgal günleri ve Kurtuluş Savaşı, yaşanan sıkıntıları daha da çoğaltmış, alkol bağımlılıkları ve ortaya çıkardığı neticeler iyiden iyiye toplumsal bir sorun hâline gelmiştir.<sup>5,6</sup> Bu durum karşısında nöroloji ve psikiyatri uzmanı Dr. Mazhar Osman kendini sorumlu hissederek, 5 Mart 1920 tarihinde arkadaşları ile birlikte Hilal-i Ahdar Cemiyetini kurmuş, böylece içki ve diğer zararlı alışkanlıklara karşı faaliyet gösteren cemiyetlere bir yenisi daha eklenmiştir. Hilal-i Ahdar, 1929 yılında gerçekleştirdiği kongrede ismini önce Yeşil Hilal olarak değiştirmiş, 22 Ocak 1936 tarihinde ise Yeşilay ismini almıştır.<sup>7</sup> Hilal-i Ahdar, kurulmasının hemen ardından, içki mücadelesinde öncü kurumlardan biri olmuştur.

Alkol kullanımı yüzünden artan sorunlara, 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da açılan Büyük Millet Meclisi de kayıtsız kalmamış, Meclisin ele aldığı ilk konulardan biri alkol sorunu olmuştur. 28 Nisan 1920 tarihinde Ali Şükrü Bey, içkinin ortaya çıkardığı toplumsal yıkıma ve suç oranlarındaki artışa dikkat çekerek, ülkemizde içki üretim ve tüketiminin yasaklanmasına dair Meclise bir kanun teklifi vermiştir. Ayrıca yasa teklifini desteklemek için aynı dönemde Amerika'da da dinlerine göre yasak olmadığı hâlde içkinin yasaklandığına dikkat çekmiştir.<sup>2,8</sup> Yapılan müzakereler neticesinde Ali Şükrü Bey'in kanun teklifi kabul edilmiş ve 14 Eylül 1920 tarihinde Men'i Müskirat Kanunu çıkarılarak, içkinin üretimi, satışı, tüketimi yasaklanmış, sadece sağlık amaçlı alkol kullanımı Sağlık Bakanlığı denetiminde olacak şekilde serbest bırakılmıştır.<sup>6</sup> Kanun, Hilal-i Ahdar'ın faaliyetlerine de yasal bir dayanak sağlamış, cemiyet faaliyetlerini hız kesmeden sürdürmüştür.

Ancak Milli Mücadele'nin sona ermesinin ardından, yeni kurulmuş bir devlet olarak maddi kaynağa ihtiyaç duyan genç Cumhuriyet, alkollü içkilerden vergi elde etmek amacıyla Men'i Müskirat Kanunu'nu yeniden düzenlemiş ve 9 Nisan 1924 ta-

rihinde 470 sayılı Men’i Müskirat Kanunu’nun Tadiline Dair Kanun çıkarılmıştır. Bu kanun içki yasağını kaldırmış ve yüksek vergiler koyarak içki kullanımına sınırlama getirmeye çalışmıştır.<sup>9</sup> Kanunun kabulünden sonra çıkarılan “Men’i Müskirat Kanununun Tadiline Mütedair 470 numaralı Kanun’un Suver-i Tatbikiyesine Mûteallik Nizamname” ile de kanunun uygulama esasları belirlenmiştir. Söz konusu nizamnamede içki imali ruhsata tabi kılınmış, toptan ve perakende satışı için de ruhsat şartı getirilmiştir. Ayrıca nizamnamenin “Bira ve Likör Gibi Mevaddın İstimali Caiz Olan Mahaller” başlıklı bölümünde, yalnızca yemekli yerlerle sınırlı olmak üzere ve bölgenin en üst mülkiye memurundan izin alınmak koşuluyla, kamuya açık mekânlarda bu tür müskiratın kullanımına izin verilmiştir. Yemekli mekânlardaki içki satışını diğer toptan ve perakende içki satışından ayırt etmek için de mekânlarda tüketilecek alkol için “kadehle satış (*füruht*)” ve kadehle kullanım (*isti’mal*) tabirleri kullanılmıştır. Kadehle satışı yapılabilecek ve içilebilecek içkiler, bira ve likör ile içeriğinde bunlardan daha fazla alkol bulunmayan içkilerle sınırlandırılmıştır.<sup>1</sup> 22 Mart 1926 tarihinde yürürlüğe giren 790 sayılı yasa ise Men’i Müskirat Kanunu’nu tümüyle ilga etmiş, içki yasağı tamamen ortadan kalkmıştır.<sup>10</sup>

Alkollü içki yasağının yumuşatılmasına yönelik ilk adımın 1924 yılında atılmasından kısa bir süre sonra, Hilal-i Ahdar bu durumun yanlışlığına dikkat çekmek üzere harekete geçmiş ve içki ile mücadele amacıyla yürütülecek propaganda faaliyetleri için 1925 tarihinden itibaren Hilal-i Ahdar dergisini çıkarmaya başlamıştır. Bu çalışmanın amacı, Hilal-i Ahdar dergisinin sağladığı veriler ışığında Hilal-i Ahdar Cemiyetinin içki yasağının kaldırılmasına yönelik tepkisine ve içkinin kanunen yasaklanması için verdiği mücadeleye tarihsel bir bakış sağlamaktır.

## GEREÇ VE YÖNTEMLER

Çalışmamızın verileri, Hilal-i Ahdar dergisinden elde edilmiştir. Hilal-i Ahdar dergisi 2 Şubat 1925 tarihinde, “Sıhhî ve İctimaî İçki Düşmanı Gazete” sloganıyla yayın hayatına başlamıştır. Önceleri 15 günde bir sayı yayımlayan dergi, 6. aydan itibaren hacmi genişletilerek ve resimli olarak ayda bir neşredilir ol-

muştur. Bu şekilde ilk seneyi 18 sayı olarak tamamlamıştır, diğer senelerde ise yıllık 12 sayı olarak çıkmıştır.<sup>11</sup>

Derginin kurucusu, Hilal-i Ahdar Cemiyetinin de kurucusu olan Dr. Mazhar Osman’dır. Mazhar Osman derginin ilk sayısındaki tanıtım yazısında dergiyi Hilal-i Ahdarın yayın organı ve bir propaganda gazetesi olarak tanıtmıştır. Derginin yayın amacını ise özellikle henüz içki belasına bulaşmamış olanlara içkinin kötülüklerini göstermek, bu yolla nesillerin ve toplum hayatının korunması olarak açıklamıştır. Zira içkiye alışmış olanlara ise genellikle nasihatın kâr etmediğini, içki müptelalarının bimarhane, hapishane ya da meyhane köşelerinde hayatlarının son bulmasına ne yazık ki engel olunamadığını belirtmiştir.<sup>12</sup>

Mazhar Osman, derginin herhangi bir siyasi amaç ve eğilim sahibi olmadığını özellikle vurgulamıştır. İçki düşmanlığının temelleri akla, mantığa ve bilime dayandığından, dergi aracılığıyla yürütülecek içki karşıtı propagandanın tamamen ilmî temellere dayandırılacağını ifade etmiştir. Ancak telkinatta feninin yanında din, iktisat, akıl, mantık ve adaletten faydalanmaktan, kendisine bunları şahit göstermekten çekinmeyeceklerini de belirtmekten kaçınmamıştır.<sup>12</sup>

Hilal-i Ahdar dergisinin kurucusu olan Mazhar Osman, dergide sık sık yazılar yayımlamıştır. Ancak derginin başyazarı Dr. Fahreddin Kerim Gökay’dır. Dergide önemli makaleleri yer alan bir diğer isim ise Dr. Safiye Hüseyin’dır. Hilal-i Ahdar dergisinin her sayısında alkollü içki mücadelesinin önemine dair yazılara yer verilmiş, içki mücadelesinde Batı’dan uygulama örnekleri paylaşılmıştır. Dergide dönemin ünlü birçok tabibin yazılarına yer verildiği gibi kendisini içki düşmanı olarak gören herkesin dergiye bir muhabir hassasiyetiyle ulaştırdıkları içkiye bağlı vukuatlar da aktarılmıştır. Ayrıca derginin her sayısında Hilal-i Ahdar Cemiyetine yeni üye olanlar ilan edilmiş, Hilal-i Ahdar Cemiyetinin açılan yeni şubeleri hakkında bilgi verilmiştir.

Bu çalışma kapsamında, Hilal-i Ahdar dergisinin Şubat 1925 ile Haziran 1928 tarihleri arasında yayımlanan 42 sayısının tümü, yazarlar tarafından önce günümüz alfabesine çevrilmiş, ardından dergide yer alan içkinin kanuni olarak yasaklanması gerektiğine

dair tüm yazılardan istifade edilerek Hilal-i Ahdar dergisinin içki yasağı için verdiği mücadeleye tarihsel bir bakış sağlanmıştır.

## BULGULAR

Türkiye Büyük Millet Meclisinin 1924 yılında çıkardığı kanun ile içki yasağını kaldırıp, alkollü içki kullanımını ağır vergilerle kontrol etme kararı alması, Hilal-i Ahdar Cemiyetinin büyük tepkisini çekmiştir. Milli Mücadele yıllarında çıkarılan Men'i Müskirat Kanunu ile alkol tüketiminin kontrol altına alınmasında büyük mesafe kat edilmişken, yasağın kaldırılması ile o zamana değin sarf edilen çabanın boşa gideceği hususunda Hilal-i Ahdar Cemiyeti büyük bir endişeye kapılmıştır. Bu bakımdan atılan bu adımın yanlışlığına dikkat çekmek için Hilal-i Ahdar Cemiyeti adına merkez heyetinden Celâleddin Feyyaz Bey bir layiha hazırlamış, hükümeti bütçe görüşmeleri sırasında Men'i Müskirat Kanunu'nu iade etmeye davet etmiştir. Rapor basılıp çoğaltılarak Ocak 1925 tarihinde Meclis'te mebuslara dağıtılmıştır.<sup>9,13</sup>

Hilal-i Ahdar dergisinin Şubat 1925 tarihli ilk sayısında bir sureti yayımlanan bu raporda, Milli Mücadele döneminde içki yasağı kanununun uygulanması için meclisin gösterdiği azim sayesinde tüm Anadolu'da asayişin sağlandığına ve dünyanın bu duruma gıpta eder hâle geldiğine dikkat çekilmiştir. Yine rapora göre bu kanun daha sonra "maddi gelir kaygısına kurban edilmiş" ve alkol kullanımı vergi geliri elde etmek için serbest bırakılmıştır. İçki yasağı kalktıktan sonra, uzun süredir bundan mahrum kalan halk karşı tepki göstermiş ve alkol kullanımı bir anda memleketin en ücra köşelerinde bile yaygınlaşmıştır. Bunun akabinde ise ülkenin her yanında asayiş sorunları ortaya çıkmıştır. Öyle ki kadınlar bile kucaklarında çocuklarıyla rakı masalarına oturmuşlardır. Bu nedenle anneler evlatlarını ihmal etmeye, aile hayatı bozulmaya başlamıştır. Alkolün bireysel ve toplumsal düzeyde bu kadar zararı ortaya çıkmasına rağmen Hazine beklediği geliri de elde edememiştir. Üstelik ispirto kaçakçılığında da büyük artış olmuştur. İşte Hilal-i Ahdar Cemiyeti, hazırladığı ve Meclise sunduğu layihada hem beklenen gelirin elde edilememiş olduğuna hem de içki yasağı sırasında ülke içinde elde edilen asayişin tamamen bozulduğuna dikkat çekerek, içki yasağının kaldırılmasının

büyük bir hata olduğunu vurgulamışlardır. Bu sebeple, halkın sağlığına zarar veren ve memleketin asayişini tehdit ederek toplanacak bu gelirden vazgeçilerek, 1925 senesi bütçesinden bu kalemin çıkarılmasını ve Men'i Müskirat Kanunu'nun tekrar yürürlüğe sokulmasını ümit ettiklerini belirtmişlerdir.<sup>9</sup>

Hilal-i Ahdar Cemiyeti içki yasağının gerekliliği hususunda çalışmalarını sürdürürken, içki yasağının karşısında duranlar da kendi propaganda faaliyetlerini yürütmeye devam etmişlerdir. İçki yasağı karşıtları insanların özgürlüklerine müdahale edilemeyeceğini, üstelik sosyal hayatta bir kadeh likör içmenin medeniyetin gereği olması nedeniyle İçki Yasağı Kanunu'nun içki kullanımını önleyemeyeceğini iddia etmişlerdir.<sup>14</sup> Bu itirazlara Fahreddin Kerim Gökay, Hilal-i Ahdar dergisinin 2. sayısında Hilal-i Ahdar Cemiyeti adına bir reddiye yazmıştır.

Yazdığı yazıda kimsenin özgürlüğüne müdahale edilmediğini vurgulayan Fahreddin Kerim Gökay, Hilal-i Ahdar mensuplarının ancak kendilerini içki afeetine kapıranlar için şefkat hissi taşıyan müşfik doktorlar olduklarını, bu sebeple ocaklar söndüren ve kişilerin hayatlarını mahveden içkinin kötülüklerini ilmi delillerle izah ederken, sahip oldukları tek düşüncenin toplum hayatının selameti olduğunu belirtmiş, herhangi bir zorlamanın söz konusu olmadığına dikkat çekmiştir. İçki mücadelesini tütün için de yaygınlaştırmak isteyen bazı Hilal-i Ahdar mensupları olsa da tütünün zararları bireysel kaldığından böyle bir mücadeleye kalkışmayıp, yalnızca zararı toplumsal olan içkinin yasaklanmasını talep ettiklerine de vurgu yapmıştır. Toplumsal bir zarar söz konusu olduğu için de içki mücadelesinin sadece propaganda faaliyetleri ile yürütülemeyeceğini, içki mücadelesinde mutlaka kanun desteğine ihtiyaç bulunduğunu ifade etmiştir.<sup>14</sup>

Fahreddin Kerim Gökay'a göre içki yasağı insanların özgürlüğüne müdahale değildir. Zira insanlar toplum içinde yaşadıkları müddetçe bazı özgürlüklerini fedaya mecburdurlar. Toplum hayatının selameti için bazı tedbirlerin uygulanması elzemdir. Nüfusun az olduğu bizimki gibi memleketlerde bireylerin sağlığı büyük önem taşıdığından, iradesi bozuk kişilerin kendilerini zehirlemelerine izin verilmemesi gerektiği gibi bu kişilerin asayiş bozacak olmaları yüzünden de kendilerine



engel olunmalıdır. Öte yandan içki müptelalarının hapishaneleri, tımarhaneleri ve hastaneleri doldurmaları sebebiyle bu kurumların masrafları arttığından, içki kullanmayanların sırtına yeni vergi yükleri yüklenmesi söz konusudur. İçki kullanımının arttığı bir toplumun medeniyet yolunda geri kalması da kaçınılmazdır. Bu durumda, Fahreddin Kerim Gökay'a göre esasen içki kullananlar, kullanmayanların haklarını gasp etmektedir.<sup>14</sup>

Fahreddin Kerim Gökay, içki yasağı karşıtlarının bir diğer iddiası olan, kanunun uygulandığı zamanlarda bile içki kullanımının devam ettiği yönündeki eleştiriye de cevap vermiştir. Fahreddin Kerim Gökay'a göre insanlar içki yasağı döneminde hiç değilse aleni bir şekilde içki içememişler, ailelerini evde bırakıp meyhane köşelerinde vakit geçirmemişlerdir. Bu nedenle sokaklarda sarhoşlara rastlanmaz olmuş, cinayetler ve asayiş sorunları azalmıştır. Ayrıca bu yasaktan içki kullananlar da kazançlı çıkmıştır. Zira evde rakılarını kendileri ürettiklerinden, meyhanelerin taşş edilmiş rakılarından kurtulmuşlardır.<sup>14</sup>

Fahreddin Kerim Gökay içkinin medeniyetin gereği olduğu hususundaki iddiaları da reddetmiştir. Bu düşüncenin daha çok genç hanımlar arasında yaygın olduğunu, ancak XX. yüzyılda esasen modanın içki düşmanlığı olduğunu belirtmiştir. Çünkü bir kadeh rakı yüzünden baba evladın, kardeş kardeşin, arkadaş arkadaşın katili olabilmektedir. Bir kadeh likör de iradesi hafif olan yarım akıllı bir genci doğru yoldan şaşırtmaya ve alkolik yapmaya yeterli gelebilmektedir. İşte alkolün küçük miktarları bile büyük zararlara yol açtığından, ayrıca yalnız bugünü değil geleceği de kararttığından, Fahreddin Kerim Gökay içki düşmanlığının gerekliliğini savunmuştur.<sup>14</sup>

Hilal-i Ahdar Cemiyeti, bir yandan sunduğu la-yiha ile hükümeti içki yasağı konusunda göreve davet edip Hilal-i Ahdar dergisi aracılığıyla da içki karşıtı propagandalarını sürdürürken, öbür yandan diğer gazete ve dergilere de alkollü içki reklamlarına yer vermemeleri çağrısında bulunmuştur. Hilal-i Ahdar Cemiyetinin bu çağrısına *Tevhid-i Efkâr*, *Sebilürreşâd*, *Sıhhi Sahifeler* icabet etmişlerdir. *Tevhid-i Efkâr* gazetesi karikatürler ve istatistikler de yayımlayarak, hükümeti sık sık göreve davet etmiştir.<sup>15</sup>

İçki yasağının 1924 yılında kaldırılmasından kısa bir süre sonra, vaktiyle içki yasağına karşı çıkan bazı köşe yazarları da fikirlerini değiştirmişlerdir. Zira yasağın kalkmasıyla ülkenin her yanında meyhane sayısı artmış, daha önce görülmemiş bir şey olarak Müslüman mahallelerinde bile meyhaneler açılmış, bakkallarda dahi çeşitli markalarda içkiler satılır olmuş ve artan içki kullanımı nedeniyle derin toplumsal sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu yüzden daha önceki fikirlerinden vazgeçen Ahmed Emin Bey *Vatan* gazetesinde yazdığı yazıda ılımlı bir yasanın uygulanmasını talep etmiş, *Vakit* ve *İkdam* gazetesindeki çeşitli yazılar ise Men'i Müskirat Kanunu'nun iadesi gerekliliğini savunmuştur. *Akşam* gazetesinden Necmeddin Sadık da durumun yalnızca rakı yasağı ile kontrol altına alınabileceğini ileri sürerek kısmi bir içki yasağından yana olmuştur.<sup>15</sup>

Necmeddin Sadık'ın yazmış olduğu ve yalnızca rakı yasağını savunan yazısı Hilal-i Ahdar dergisinde yayımlanarak, kısmi içki yasağı fikrine eleştiri getirilmiştir. Necmeddin Sadık ilgili yazısında, Men'i Müskirat Kanunu kaldırıldıktan sonra köylerde bile 8 yaşındaki çocuklara varıncaya kadar halkın çok miktarda rakı içmeye başladığını belirtmiş, bu durumun ortaya çıkmasında içki yasağı döneminde kanuna karşı çıkanların basın yoluyla yaptıkları karşı propagandanın içkiyi halk nezdinde masum gibi göstermesinin etkili olduğu yönündeki iddiaları ise reddetmiştir. Necmeddin Sadık'a göre Men'i Müskirat Kanunu, Milli Mücadele dönemindeki harp koşullarının bir gereği idi ve bu kanunun meclisteki savunucuları daha ziyade mutaassıp kişilerdi. Bu sebeple aydın milletvekilleri ve özgür basın, Men'i Müskirat Kanunu'nu "mürteci"lerin bir zaferi olarak gördüklerinden saldırıya geçmişlerdi. Öte yandan bu kanun bira, şarap, şampanya, likör gibi memleketimizde hiç tahribat yapmayan ve Türkler tarafından içilmeyen içkileri de yasaklamıştı. Oysa rakının yasaklanmasıyla yetinilmeliydi. Ayrıca içki yasağına rağmen halk gizli olarak içki içmeye devam etmesine rağmen devlet içki vergilerinden mahrum kalmış oluyordu. Böylece tüm içkilerin yasaklanmasının uygulanabilir olmadığı anlaşılmıştı. Bu nedenle memlekette en ziyade revaçta olan ve en büyük sorunlara yol açan rakının yasaklanmasıyla yetinecek yeni bir içki yasağı kanunu çıkarılmalıydı.<sup>16</sup>

Hilal-i Ahdarcılar ise sadece rakının yasaklanması fikrine karşı çıkmışlar, buna gerekçe olarak Fransa'da apsentin, Rusya'da votkanın kaldırılması ile istenen sonuçların alınmadığını göstermişlerdir. Almanya'da da yalnız bira ile sarhoş olup asayiş sorunu çıkarıcıları olduğuna dikkat çekmişlerdir. Bu yüzden Amerika'da olduğu gibi içkinin tamamen yasaklanması gerektiğini vurgulamışlardır. Alkolün hazineye beklenen geliri getirmediğini, üstelik kadınlara varıncaya kadar ispirto kaçakçılığının arttığını da belirterek içkinin tamamen yasaklanması gerektiğini savunmuşlardır.<sup>15</sup>

Hilal-i Ahdar'ın savunduğu değerler, hekimler arasındaki bazı uygulamalarla da desteklenmiştir. Örneğin 14 Şubat akşamı Tokatlıyan Restoranında Türk Tıp Cemiyeti tarafından verilen ziyafette içki ikramında bulunulmamıştır. Böylece ziyafetlerde alkolü sağlığın gereği gibi görenlere, bu düşüncenin yanlış olduğuna dair bir mesaj gönderilmiştir.<sup>17</sup>

Hilal-i Ahdar Cemiyeti öncülüğünde devam eden içki karşıtı çalışmalar Meclis'teki bazı milletvekilleri nezdinde karşılık bulmuştur. Meclis'teki bütçe görüşmeleri sırasında Balıkesir Milletvekili Vehbi Bey Men'i Müskirat Kanunu'nun kaldırılmasıyla ortaya çıkan sorunlara dikkat çekmiştir. Vehbi Bey, ilgili kanun alenen içki içenlerden 100-500 lira para cezası alınmasını öngörmekte ve ceza gelirlerinden beklenen yaklaşık 5 milyon lira ile de demir yolu yapılması planlanmakta iken kanunun kaldırıldığını, alkollü içkilere getirilen ek vergiler ile ise beklenen gelirin elde edilemediğini vurgulamıştır. Üstelik yasak kalktığından beri sarhoşluk yüzünden işlenen cinayetler artmış, 700 genç bu olaylarda hayatını kaybetmiş, birçok kişi hapishaneye girmiştir. Memlekete en az 40 milyon nüfus gerekirken bu durumun kaygı verici olduğunu ifade eden Vehbi Bey, bu sebeplerle Men'i Müskirat Kanunu'nun yeniden tatbik edilmesi gerektiğini belirtmiştir.<sup>18</sup>

Kastamonu Milletvekili Halit Bey, Rize Milletvekili Ekrem Bey, Haydar Rüştü Bey ve Yusuf Bey de içkinin zararlarını azaltmak için meclise takrir vermişlerdir.<sup>19</sup> Kastamonu Milletvekili Halit Bey takririnde bilhassa, 9 Nisan 1924 tarihli Men'i Müskirat Kanunu'nun Tadili Hakkındaki Kanun'un özellikle 6.

maddesinde yer alan, gerekli izinleri almış lokanta ve restoranlarda likör ve bira gibi sarhoş edici olmayan içkilerin tüketilebileceği şeklindeki ibarenin yol açtığı karmaşaya işaret etmiştir. Buradaki "likör ve bira gibi" ifadesinin rakı tüketiminin de önünü açtığını, ancak Hilal-i Ahdar Cemiyetinin son toplantısında tabiilerin rakının bira ve likörle aynı şekilde değerlendirilemeyeceğini ifade ettiklerini, bu nedenle kanundaki bu ifadenin açıklığa kavuşturularak rakının bu içkilerden ayrı konumlandırılmasını talep etmiştir. Böylece içki kullanımı tamamen yasaklanmasa dahi rakı tüketiminin önüne geçilmesi gerektiğini belirtmiştir.<sup>19</sup>

Bu gelişmeler üzerine Mecliste, rakının likör ve benzeri içkiler ile aynı sınıfta değerlendirilemeyeceği yönünde 23 milletvekiline karşı 133 milletvekilinin desteği ile bir karar alınmıştır. Karar, Hilal-i Ahdar Cemiyeti tarafından, içkinin tamamen yasaklanmasına yönelik önemli bir adım olarak değerlendirilmiş ve Meclis Başkanlığına telgraf çekilerek teşekkür edilmiştir. Bu karar dünyada da takdirle karşılanmış, *Times* gazetesi rakının yasaklanmasına dair alınan karardan övgüyle bahseden bir haber yayımlamıştır. Ancak gazinocular ve meyhaneciler bu gelişmelerden memnun olmamışlardır. Daha önce kanundaki boşluk nedeniyle müşterilerine rakı satışı yapabilen meyhaneciler, bir yandan bu kararın uygulanmayacağına ümit ettiklerini söylerken, diğer yandan kararın uygulanması hâlinde rakının anasonunu kaldırıp içine de boya ekleyerek likör adı altında satabileceklerini aralarında konuşmaya başlamışlardır. Hilal-i Ahdar dergisinde bu tehlikeye dikkat çekilmiş, 1924 yılında çıkarılan kanunun özellikle aleni sarhoşluğu yasaklayan maddesinin\* titizlikle uygulanmasını, kanun uyarınca yasağı ihlal eden birkaç münasebetsize 1 ay hapis cezası verilmesiyle ve hükümetin emirlerini dinlemeyen meyhanelerden birkaçının kapatılmasıyla ne kadar kararlı olduğunun gösterilmesini talep etmişlerdir. Aksi takdirde toplum huzurunun zarar göreceğine ve zabıtalara bu huzursuzluk içinde iş yoğunluklarının artarak yorgun düşeceğine vurgu yapmışlardır.<sup>20</sup>

\*Alenen müskirât isti'mâli ve alenen sarhoşluk memnû'dur. Alenen sarhoş görülenler beş liradan elli liraya kadar cezâ-yı nakdi veyâhüd üç günden bir aya kadar hapis ile tecziye olunur.

Hükûmet, Hilal-i Ahdarcıların tavsiyelerini dik-kate almış, kanunu titizlikle uygulamıştır. Böylece meyhane ve gazino sahiplerinin ümitleri boşa çıkmıştır. Fahreddin Kerim Gökay Hilal-i Ahdar dergisinde bu durumdan memnuniyetini dile getirmiş ve içki yasağının aynı özenle uygulanmaya devam edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Fahreddin Kerim Gökay'a göre, rakı yasağının meyveleri ilk birkaç ay içinde alınmış ve Milli Mücadele dönemindeki huzur ortamına kavuşulmuştur. Artık milleti zehirleyerek para kazanan meyhaneler kapanmaya başlamıştır. Kadınlar evlerinde kocalarının, anneler çocuklarının yolunu gözlemekten kurtulmuştur. Kadınlar kocalarından küfür işitmekten ve dayak yemekten de kurtulmuşlardır. Bahar aylarının güzel havalarında sarhoşlar gezinti yerlerini doldurup insanları rahatsız edememektedir. Bununla beraber yakın zamanda boş yatağı kalmamış bimarhane, hapishane ve hastaneler de rahatlayacaktır. Ancak hâlâ bazı kurnaz lokantacılar hileler düşünmekte, örneğin su bardağına rakı koyarak satmaya devam etmektedir. Bazı meyhaneler ise şıracı ve turşucu görünümü altında gizlice çalışmayı sürdürmektedir. Bu nedenle zabıtalara görevini aksatmamalı, içki düşmanları da el ele vererek gördükleri içki vakalarını ihbar ederek zabıtaya yardımcı olmalıdır.<sup>21</sup>

Her ne kadar Hilal-i Ahdar'a gönül verenler rakı yasağından memnun olsalar da içkinin tamamen yasaklanması için mücadele vermeyi sürdürmüşlerdir. Çünkü bir süre sonra yasak delinmeye ve kapanan meyhanelerle tezgâhlar yeniden açılmaya başlanmış, mekânlarda bira yerine rakı satışları yeniden yapılar olmuştur. Öte yandan Hilal-i Ahdar gönüllüsü Dr. Rıza Remzi'ye göre; zenginler içki yasağının en katı şekilde uygulandığı dönemde bile gizli olarak içki temin etmeye muktedir olduklarından, içki yasağının titizlikle uygulanması hususunda özellikle işçilerin korunmasına odaklanılması gerekmektedir. Bu da ancak içkinin tamamen ve kesin olarak yasaklanması ile mümkün olacaktır.<sup>22</sup> Yine Fahreddin Kerim Gökay da içkinin tamamen yasaklanması hususundaki temennilerini Hilal-i Ahdar dergisinde kaleme aldığı yazısında ifade etmiş, özellikle cemiyetlerde likör ikramının medeniyetin gereği olduğu düşüncesinin yanlışlığına dikkat çekerek, zamanla bunun farkına varılacağını ve Hilal-i Ahdar'ın propagandasına

icabet edilerek bu uygulamadan vazgeçileceğini ümit ettiğini belirtmiştir.<sup>21</sup>

Ancak Hilal-i Ahdar Cemiyeti üyelerinin başta Hilal-i Ahdar dergisi vasıtasıyla yürüttüğü içki mücadelesi başarısızlıkla sonuçlanmış, hükûmet 1926 yılında yeni bir kanun çıkararak içki kullanımını tamamen serbest bırakmış, sadece 18 yaş altındakilere içki satışını yasaklamıştır. Yeni çıkarılan kanun, içkinin yol açtığı sosyal sorunları kontrol altına almak için ise yalnızca sarhoş olup huzursuzluk çıkaran kişilere karşı ceza öngörmüştür.<sup>23</sup>

## TARTIŞMA

Hilal-i Ahdar Cemiyeti, uluslararası muadilleri gibi ülkemizde bağımlılık ile mücadele amacıyla kurulmuş, savaşımlardan çıkmış bir toplumun sağlıklı bir şekilde gelişmesi için hizmet etmeye çalışmıştır. Bu anlamda içkiye karşı yürütülen mücadelenin öncü kurumlarından olmuştur.<sup>24</sup> 1920 yılında meclisteki bazı milletvekillerinin gayretiyle çıkarılan Men'i Müskirat Kanunu içki kullanımını tamamen yasakladığında, en büyük destek Hilal-i Ahdar Cemiyetinden gelmiştir.<sup>2</sup>

Ancak savaş şartlarının geride kalmasıyla birlikte toplumsal beklentiler ve ekonomik kaygılar doğrultusunda hükûmet içki yasağını 9 Nisan 1924 tarihinde çıkarttığı 470 sayılı yasa ile zımnen yürürlükten kaldırmıştır. Her ne kadar bu kanun ile yasak kaldırıldıysa da içki tüketiminin ortaya çıkaracağı toplumsal sorunların önüne geçebilmek için içki vergileri artırılmış, böylece hem bir yandan içki tüketimine karşı caydırıcı bir tedbir alınması hem de içki tüketenlerden bütçe için mali kaynak sağlanması hedeflenmiştir. Bu tarihten itibaren Hilal-i Ahdar Cemiyeti içki karşıtı propaganda çalışmalarını artırmış, bu hususta özellikle Hilal-i Ahdar dergisinden istifade etmiştir. Cemiyetin propagandaları hiç değilse rakının yasaklanmasına muvaffak olduysa da kısa bir süre sonra 1 Haziran 1926 tarihinde çıkarılan 790 sayılı kanunla içki yasağının tamamen yürürlükten kaldırılmasına engel olamamıştır.<sup>10</sup>

## SONUÇ

Sonuç olarak, Türkiye Cumhuriyeti'nde içki tüketimi hususunda yürütülen siyasi politikaların sağlık kaygıları, toplumun beklentileri ve ekonomik koşullar

doğrultusunda dönem dönem güncellendiği görülmektedir. Hilal-i Ahdar dergisi ise Hilal-i Ahdar Cemiyetinin sağlık ve toplumsal hayat için bir tehdit olarak gördüğü içkiye karşı yürüttüğü propaganda faaliyetlerine aracılık etmiş, Türkiye Cumhuriyetinin içki tüketimine karşı siyasi tavrında kısmen belirleyici unsurlardan biri olmayı başarmıştır.

### Finansal Kaynak

Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir ilaç firmasından, tıbbi alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınmamıştır.

### Çıkar Çatışması

Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumları yoktur.

### Yazar Katkıları

**Fikir/Kavram:** Elif Gültekin; **Tasarım:** Elif Gültekin; **Denetleme/Danışmanlık:** Elif Gültekin, Ahmet Zeki İzgöer; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** Ahmet Zeki İzgöer; **Analiz ve/veya Yorum:** Elif Gültekin; **Kaynak Taraması:** Ahmet Zeki İzgöer; **Makalenin Yazımı:** Elif Gültekin; **Eleştirel İnceleme:** Elif Gültekin, Ahmet Zeki İzgöer; **Kaynaklar ve Fon Sağlama:** Elif Gültekin, Ahmet Zeki İzgöer.

## KAYNAKLAR

- Öztürk Y. XIX. yüzyıl arşiv belgelerine göre Osmanlı Devleti'nde içki ve yasakları [Yüksek Lisans Tezi]. Ordu: Ordu Üniversitesi; 2007. [Erişim tarihi: 15.03.2021]. <https://tez.yok.gov.tr>
- Doğan C. Osmanlı Men'i Müskirat Cemiyeti ve Men'i Müskirat Kanunu [Ottoman Alcohol Ban Society and Alcohol Ban]. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. 2013;6(26):161-81. [https://www.sosyalarastirmalar.com/cilt6/cilt6sayi26\\_pdf/dogan\\_cem.pdf](https://www.sosyalarastirmalar.com/cilt6/cilt6sayi26_pdf/dogan_cem.pdf)
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi. BOA, Fon Kodu: İ.DH, Dosya No: 1127, Gömlek No: 88085. Tarih: 26/07/1306 (Hicri).
- İnce E. İkinci meşrutiyet döneminde müskirat satan yabancı esnafa izin verilmesi [Permission to foreign tradesmen of selling alcohol in the second constitutional period]. Tarih ve Günce. 2019;2(5):411-30. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tarihvegünce/issue/47599/601378>
- Özder İ. Mütareke ve işgal yıllarında Osmanlı Devleti'nde görülen sosyal çöküntü ve toplumsal yaşam [Social breakdown and social life in the Ottoman Empire During the armistice and occupation years]. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Dergisi. 2003;14:247-71. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/1271/14635.pdf>
- Tekir S. Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekaleti'nin kuruluşu ve erken Cumhuriyet Dönemindeki faaliyetleri (1920-1930) [The establishment of the Ministry of Health and Social Welfare and its Services During the Early Republican Period (1920-1930)]. Belgi Dergisi. 2019;18(2):1301-26. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/belgi/issue/47303/547721>
- Tanış C. Hilâl-i Ahdar Cemiyeti (Yeşilay) Kuruluşu Gayesi ve Yayın Organı (1920-1929). 1. Baskı. Ankara: Akademisyen Yayın evi; 2019. <https://www.amazon.com.tr/Hilal-i-Ahdar-Cemiyeti-Ye%C5%9Filay-1920-1929/dp/6052584300>
- Dinç S. 1918-1938 yılları arasında devletlerin sosyal regülasyon uygulamaları bağlamında alkol yasağı: Türkiye-ABD [Yüksek Lisans Tezi]. Aksaray: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; 2016. [Erişim tarihi: 12.03.2021]. <https://tez.yok.gov.tr>
- Layihâ [Report]. Hilâl-i Ahdar. 1925;1(1):2-3.
- Karahanoğulları O. Birinci meclisin içki yasağı (Men-i Müskirat Kanunu) [Alcohol ban of first parliament]. Ankara: 2007. [Erişim tarihi: 19.02.2021]. <http://www.muhammedbalci.com/hukukdunyasi/alintilar/1006.pdf>
- Hilal-i Ahdar bir yaşında [First age of Green Crescent]. Hilal-i Ahdar. 1926;1(18):150.
- Osman M. Hilâl-i Ahdar Cemiyeti ve Gazetesi [Society of Green Crescent and its Journal]. Hilâl-i Ahdar. 1925;1(1):1.
- Celaleddin Feyyaz Bey'in layihası [The report of Celaleddin Feyyaz]. Hilâl-i Ahdar. 1925;1(2):14.
- Gökay FK. Niçin içki düşmanıyız? [Why are we against alcohol?]. Hilâl-i Ahdar. 1925;1(2):9-10.
- Yevmi gazeteler ve içki düşmanlığı [Daily newspapers and anti-alcohol movement]. Hilâl-i Ahdar. 1925;1(1):5-6.
- Sadık N. Anadolu'da rakı [Raki in anatolia]. Hilâl-i Ahdar. 1925;1(15):115-6.
- İçkisiz ziyafet [A feast without alcohol]. Hilâl-i Ahdar. 1925;1(2):14.
- Meb'ûslarımız ve içki düşmanlığı [The deputies and anti-alcohol movement]. Hilâl-i Ahdar. 1925;1(2):13-4.
- Kastamonu Meb'usu Halid. Tarihi bir takrir [A very important report]. Hilâl-i Ahdar. 1925;1(6):47-8.
- Yeşilay'ın gölgesinde: Kânûnun Tefsiri ve Gazinocular [In the shadow of Green Crescent: Commentaries on Law and Casinos]. Hilâl-i Ahdar. 1925;1(2):11.
- Gökay FK. Rakının Alenî İsti'mâlinin Men'i Şâyân-ı Memnûniyet Netîceleri Verdi [The Ban of Raki's Public Consumption Resulted Satisfactorily]. Hilâl-i Ahdar. 1925;1(4):25.
- Remzi R. İşçi sıhhati ve içki [Worker health and alcohol]. Hilâl-i Ahdar. 1925;1(6):45-6.
- İçki serbestisine dair müdde'î-i umumiliğin beyanatı [Statement of the prosecutor's office on freedom of drinking]. Hilâl-i Ahdar. 1926;2(5):58.
- Güzel Mumiyaçmaz H. Yeşilay cemiyeti ve faaliyetleri: Bağımlılıkla mücadele, sağlıklı ve ahlâklı nesiller yetiştirme [Society of Green Crescent and its services: Struggle against addictions, raising healthy and ethical generations]. Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi. 2020;55(1):368-87. [http://www.makalesistemi.com/panel/files/manuscript\\_files\\_publish/e61942b4897972dd6a60f8037db34c7c73b6d202bbf2d7873d7eff725b50253e1b5201e2cca8e74a.pdf](http://www.makalesistemi.com/panel/files/manuscript_files_publish/e61942b4897972dd6a60f8037db34c7c73b6d202bbf2d7873d7eff725b50253e1b5201e2cca8e74a.pdf)